

พุทธศาสนากับการสังคมสงเคราะห์

Buddhism and Social Work

วิจิตร ระวังค์¹

Wijit Rawiwong

ABSTRACT

The ideology of Buddhism and social work concepts are compatible in many ways. Buddhist teachings that can very well be used to reinforce the practice of social work are for example:

- the Fourfold Norms for Kind Treatment (Gift, Pleasant Speech, Useful Conduct and Impartiality);
- the Four Noble truths (Suffering, the Origin of Suffering, the Cessation of Suffering and the Paths leading to the Cessation of Suffering);
- the Four Noble State of Mind (Kindness, Compassion, Sympathetic Joy and Equanimity);
- the Four Paths of Accomplishment (Aspiration, Energy, Active Thoughts and Investigation).

Social work emphasises self dependency and the state of mind of a person in the process of helping him to solve his problem. Both Buddhist doctrines and social work principles reassures a clients's individuality, dignity, confidentiality, self-determination, and participation.

Buddhist monks are presently helping people in the areas of education, physical health, mental health and moral development. The social work role of the monks is well accepted by the people, especially in the rural areas. The author contends that Buddhist monks should be encouraged to perform more social work duties, especially in the field of spiritual reliefs. Two distinguished monks who have been recognized by Professor Pakorn Angsusingh Foundation as "Outstanding Social Workers (Religions Affairs)" of 1981 and 1983 are mentioned in this article.

บทคัดย่อ

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบแนวคำสอนในพระพุทธศาสนา และหลักการที่สำคัญของงานสังคมสงเคราะห์ จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่ามีแนวคิดที่สอดคล้องกันอยู่มาก คำสอนในพระพุทธศาสนาที่นำไปใช้ได้ดีในงานสังคมสงเคราะห์มีหลายประการ เช่น สังคหวัตถุ 4 อริยสัจ 4 พรหมวิหาร 4 และอิทธิบาท 4 เป็นต้น ประชญาพื้นฐานของงานสังคมสงเคราะห์ ซึ่งเน้นที่การช่วยเหลือบุคคลให้พัฒนาจนกระทั่งสามารถช่วยตนเองได้นั้นก็สอดคล้องกับคำสอนในพระพุทธศาสนา ที่ให้บุคคลฝึกตนเพื่อเป็นที่พึ่งของตนเองได้ นอกจากนี้คำสอนในพระพุทธศาสนา และหลักการของงานสังคมสงเคราะห์ที่ตรงกัน คือ บังเอิญภาพของบุคคล การยอมรับศักดิ์ศรีของมนุษย์ การไม่ทำนิติเตียน การให้บุคคลตัดสินใจด้วยตนเอง และการให้ผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือมีส่วนร่วม ฯลฯ

จากการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่เกี่ยวกับงานสังคมสงเคราะห์พบว่าพระสงฆ์มีบทบาทมากในด้านการศึกษา การสาธารณสุข รวมทั้งการพัฒนาและสงเคราะห์จิตใจของประชาชน ด้วยเหตุที่ประชาชนมีความเลื่อมใสศรัทธาเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว บทบาทด้านสังคมสงเคราะห์ของพระสงฆ์จึงประสบความสำเร็จด้วย

¹ รองศาสตราจารย์, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ดีตลอดมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมชนบท

ผู้เขียนมีความเห็นว่า ควรต้อนรับ และสนับสนุนบทบาทในการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ให้มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทการสงเคราะห์ด้านจิตใจ มุลินีศาสตราจารย์ ปกรณ์ อังคสิงห์ ได้ประกาศสดุดีเกียรติคุณพระสงฆ์ 2 รูป เป็นนักสังคมสงเคราะห์ดีเด่นประจำปี 2524 และ 2526 รายละเอียดดังปรากฏในบทความนี้

คำนำ

เราท่านจะสังเกตเห็นว่า ทุกวันนี้ได้มีการเน้นถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ เป็นต้นว่า พระพุทธศาสนากับความมั่นคงของชาติ พระพุทธศาสนากับการแก้ไขปัญหาสังคม พระพุทธศาสนากับการพัฒนาเยาวชน พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม ฯลฯ ในฐานะที่ผู้เขียนอยู่ในวงการสังคมสงเคราะห์ ใครที่จะเสนอบทความที่แสดงทัศนะว่า พระพุทธศาสนานั้นเป็นศาสนาเพื่อการสังคมสงเคราะห์ไม่ว่าจะมองในด้านการป้องกันปัญหา แก้ไขปัญหา พัฒนาบุคคล และพัฒนาสังคม ทั้งนี้โดยพิจารณาจากแนวคำสอนในพระพุทธศาสนา ปรัชญาพื้นฐานของงานสังคมสงเคราะห์ หลักการที่สำคัญของงานสังคมสงเคราะห์เปรียบเทียบกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ตลอดจนบทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับการสังคมสงเคราะห์ และการยอมรับบทบาทดังกล่าวโดยสังคม

แนวคำสอนในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการสังคมสงเคราะห์

แนวคำสอนในพระพุทธศาสนามุ่งช่วยเหลือประชาชนเป็นส่วนใหญ่ ที่เห็นได้ชัดคือหลักสังคหวัตถุ 4 ซึ่งประกอบด้วย ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา

ในเรื่องของท่าน พระพุทธเจ้ามุ่งที่ธรรมทานมากกว่าอามิสทาน ธรรมทานได้แก่การช่วยเหลือแนะนำในสิ่งที่ผู้มีประโยชน์ ชี้ช่องทางให้บุคคลสามารถแก้ปัญหาให้ลุกล่วงไปด้วยตนเอง

ส่วนปิยวาจานั้น พระพุทธเจ้าเน้นว่าต้องเป็นถ้อยคำไพเราะอ่อนหวานที่ประกอบด้วยสัจจะคือความจริงใจและต้องเกิดประโยชน์แก่ผู้ที่เจรจาด้วย

ในด้านอตถจริยา ซึ่งหมายถึงการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่น พระพุทธเจ้าเน้นที่โลกอตถจริยา คือการทำประโยชน์แก่บุคคลในวงกว้าง ไม่จำกัดเฉพาะตนหรือญาติผู้ใกล้ชิด

และสมานัตตตา คือการรู้จักปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้ สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่สนับสนุนหลักการของสังคมสงเคราะห์ นอกจากนี้ยังมีหลักธรรมอื่นที่เข้ากันได้กับความมุ่งหมายและวิธีการของการสังคมสงเคราะห์ ที่สำคัญและสามารถเข้าใจได้ชัดเจน คือหลักพรหมวิหาร 4 อิทธิบาท 4 และอริยสัจ 4

พรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมที่แสดงถึงคุณสมบัติของนักสังคมสงเคราะห์ ผู้ที่จะช่วยเหลือผู้อื่นได้จะต้องก่อรูปด้วยเมตตาธรรม กรุณาธรรม มุทิตาธรรม และอุเบกขาธรรม ซึ่งหมายถึงผู้ที่เปรียบพร้อมด้วยพรหมวิหาร 4

ผู้ที่ทำงานช่วยเหลือผู้อื่นได้จริงจึงจะต้องมีอิทธิบาท 4 คือ ฉันทะ - ความพอใจในงาน วิริยะ - ความขยันหมั่นเพียร จิตตะ - ความเอาใจใส่สนใจจดใจจ่อในงาน และวิมังสา - การพิจารณาใคร่ครวญว่างานที่ทำได้ผลดี หรือมีข้อบกพร่องควรแก้ไขประการใด

อริยสัจ 4 คือหลักธรรมที่มีความสำคัญยิ่งต่อการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ ผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือเปรียบเสมือนผู้มีทุกข์ ในโลกนี้ไม่มีอะไรน่าพึงปรารถนาไปกว่า “ความพ้นทุกข์” ความพ้นทุกข์จะมีได้เพราะบุคคลรู้หลักอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรจ และมรรค หลักอริยสัจ 4 สอนให้บุคคลมีความเข้าใจเกี่ยวกับทุกข์ สาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์เห็นแจ้งเรื่องความดับทุกข์ และหนทางให้ถึงความดับทุกข์ ในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์นอกจากนักสังคมสงเคราะห์จะต้องรู้แจ้งในเรื่องข้างต้น ยังต้องพยายามให้ผู้ที่มารับความช่วยเหลือได้รู้และเข้าใจ จนสามารถแก้ไขปัญหาด้วยตนเองได้ตามสมควรด้วย

ปรัชญาพื้นฐานของงานสังคมสงเคราะห์ซึ่งสอดคล้องกับคำสอนในพระพุทธศาสนา

1. ปรัชญาพื้นฐานของงานสังคมสงเคราะห์คือ การช่วยเหลือบุคคลเพื่อให้เขาพัฒนาจนกระทั่งสามารถช่วยเหลือตนเองได้ ในเรื่องนี้พระพุทธเจ้าได้ทรงสอนหลักการของการพึ่งตนเอง ให้บุคคลฝึกตนเพื่อให้เป็นที่พึ่งของตนเองได้ ไม่คิดหวังพึ่งแต่คนอื่น ดังพุทธภาษิตว่า

“ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน คนอื่นใครเล่าพึ่งเป็นที่พึ่งได้ เพราะบุคคลฝึกตนดีแล้วย่อมได้พึ่งซึ่งได้โดยยาก”

กิจการบางอย่างแม้โดยลักษณะแล้วต้องพึ่งพาอาศัยกัน ก็ยังทรงสอนว่าให้รู้จักลงมือทำด้วยตนเองก่อน รู้จักทำตนให้มีคุณธรรมที่ผู้อื่นจะมีเมตตาสงเคราะห์อนุเคราะห์ได้เท่ากับอาศัยตนเองในการทำตัวให้มีที่พึ่งอาศัย

พระพุทธเจ้าทรงให้หลักการในการสงเคราะห์ผู้อื่นว่า ต้องระงับการสงเคราะห์ในลักษณะที่จะทำให้เขาอ่อนแอลงไป การสงเคราะห์ที่ดีจะต้องไม่ก่อให้เกิดนิสัยที่รอการช่วยเหลือจากผู้อื่น ซึ่งตรงกับปรัชญาพื้นฐานของการสังคมสงเคราะห์

2. สังคมสงเคราะห์เป็นศาสตร์ที่ยอมรับค่านิยมทางจิตใจและอารมณ์ของผู้รับการสงเคราะห์ซึ่งไปกันได้กับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งให้ความสำคัญเกิดใจเป็นเรื่องใหญ่ พระพุทธศาสนาสอนว่าบุคคลจะสุขหรือทุกข์ขึ้นอยู่กับจิตใจเป็นประการสำคัญ สิ่งอื่น ๆ เป็นเครื่องประกอบที่สำคัญรองลงมา ดังพุทธพจน์ที่ว่า

“เมื่อจิตเศร้าหมอง ทุกคติเป็นอันหวังได้ และเมื่อจิตผ่องใส สุกติเป็นอันหวังได้เช่นเดียวกัน”

หลักการสำคัญของงานสังคมสงเคราะห์เปรียบเทียบกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

จุดมุ่งหมายของงานสังคมสงเคราะห์คือการป้องกันปัญหาไม่ให้เกิดขึ้น การแก้ไขปัญหา (เมื่อไม่สามารถป้องกันได้) การพัฒนาบุคคล กลุ่มชน และชุมชนให้มีความสัปปายะที่จะทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม นักวิชาการทางสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ ได้พัฒนาวิธีการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายข้างต้นอยู่เสมอ

ในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ นอกจากจะยึดถือหลักธรรมที่ได้กล่าวถึงแล้วคือ สังคหวัตถุ 4 พรหมวิหาร 4 อิทธิบาท 4 และอริยสัจ 4 แล้วนักสังคมสงเคราะห์ยังได้ยึดถือหลักการทางวิชาชีพอื่น 7 ประการคือ

1. หลักปัจเจกภาพของบุคคล ยึดหลักการว่าทุกคนมีความเป็นตัวของตัวเอง มีลักษณะเฉพาะตัวเอง และย่อมแตกต่างกันทั้งในด้านกิริยาท่าที อุปนิสัยใจคอ ความรู้สึกนึกคิด และความสามารถ นักสังคมสงเคราะห์จะไม่นำบุคคลใดมาเปรียบเทียบกับทำไม่เขาจึงไม่เหมือนเรา หรือทำไมคนสองคนจึงไม่เหมือนกัน

2. หลักการยอมรับในศักดิ์ศรีของมนุษย์ นักสังคมสงเคราะห์จะถือว่าผู้ที่มารับความช่วยเหลือ

เหลือ แม้เขาจะยากจน พิจารณ์ อ่อนแออย่างไร เขาก็เป็นมนุษย์ มีคุณค่ามีศักดิ์ศรี มีความสามารถที่จะพัฒนาได้ จึงต้องปฏิบัติต่อเขาในฐานะที่เขาเป็นมนุษย์ไม่รังเกียจเหยียดหยาม

3. หลักการไม่ตำหนิตืดเย็น นักสังคมสงเคราะห์จะต้องมีทัศนคติที่ดีต่อผู้รับบริการ ไม่ตำหนิการกระทำของผู้รับบริการ พิจารณาพฤติกรรมของเขา (ซึ่งบางทีอาจเป็นพฤติกรรมที่ไม่ถูกไม่ควร) ด้วยความเห็นใจ พยายามเข้าใจปัญหาของเขาไม่让他เกิดความรู้สึกว่าเขาถูกตำหนิโดยผู้ที่เขาตั้งใจมาขอความช่วยเหลือ

4. หลักการให้บุคคลตัดสินใจด้วยตนเอง นักสังคมสงเคราะห์จะให้ผู้รับความช่วยเหลือตัดสินใจเอง โดยนักสังคมสงเคราะห์เป็นเพียงผู้ชี้แนวทางและให้กำลังใจ วิธีนี้เป็นวิธีสร้างความรับผิดชอบให้ผู้รับความช่วยเหลือ

5. หลักในการรักษาความลับ นักสังคมสงเคราะห์จะไม่เปิดเผยเรื่องราวต่าง ๆ ที่ผู้รับความช่วยเหลือเล่าให้ฟัง ซึ่งเป็นความลับส่วนตัว ไม่นำไปบอกกล่าวแก่บุคคลอื่น หรือยกเป็นตัวอย่างโดยเจตนา ยกเว้นแต่การนำเรื่องราวของเขามาเสนอในที่ประชุมกลุ่มของผู้ที่มีหน้าที่ให้ความช่วยเหลือเขา

6. หลักการมีส่วนร่วม นักสังคมสงเคราะห์ยึดหลักว่าในการทำงานนั้นต้อง “ทำกับ” ไม่ใช่ “ทำงานเพื่อ” ผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือ เมื่อมีหลักการให้ผู้รับความช่วยเหลือตัดสินใจด้วยตนเอง ผู้รับความช่วยเหลือก็ย่อมสามารถให้ความร่วมมือกับนักสังคมสงเคราะห์มากขึ้น

7. หลักการรู้จักสังวรให้ตนเอง นักสังคมสงเคราะห์ต้องสำนึกว่าตนเองคือใคร อยู่ในฐานะอะไร ต้องระมัดระวังความรู้สึกและท่าทีของตนเอง ไม่แสดงกิริยาที่ไม่เหมาะสมต่อผู้รับความช่วยเหลือและระลึกอยู่เสมอว่า ต้องพยายามใช้ความรู้และทักษะให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้รับความช่วยเหลือและต่อหน่วยงานที่ตนเป็นตัวแทน

เป็นเรื่องน่ายินดีที่หลักการหลาย ๆ ประการของสังคมสงเคราะห์ไปพ้องหรือใกล้เคียงกับหลักพระพุทธศาสนา ยกตัวอย่างเช่น

หลักการยอมรับปัจเจกภาพของบุคคล พระพุทธศาสนายอมรับว่า บุคคลแต่ละคนย่อมแตกต่างกันทั้งด้านสติปัญญา การศึกษาอบรม อุปนิสัยใจคอ พระพุทธเจ้าแบ่งบุคคลตามความแตกต่างทางสติปัญญาเป็น 4 จำพวก จากระดับสูงมาหาลดระดับและแบ่งบุคคลตามความแตกต่างทางอุปนิสัยใจคอและการสร้างสมอบรมเป็น 6 จำพวกหรือ 6 จริต และได้ทรงชี้ชัดว่าบุคคลที่แตกต่างกันด้วยสติปัญญาและอุปนิสัยธรรมข้อปฏิบัติต่าง ๆ ไปถึง 84,000 พระธรรมขันธ์ สำหรับบุคคลที่มีปัจเจกภาพเลือกใช้เลือกปฏิบัติ

หลักการยอมรับในศักดิ์ศรีของมนุษย์ พระพุทธศาสนาไม่ถือว่าชาติกำเนิดหรือความยากดีมีจนเป็นเครื่องกำหนดศักดิ์ศรีของบุคคล แต่ถือว่าการกระทำ (กรรม) เป็นเครื่องกำหนด พระพุทธศาสนาเชื่อว่ามนุษย์สามารถพิจารณาหาเหตุผลได้เองดังพุทธดำรัสว่า “ความเพียรทำนุทั้งหลายต้องทำเอง ตถาคตทั้งหลายเป็นแต่ผู้บอ (ทาง) ให้” สังคมสงเคราะห์เชื่อว่าผู้ที่ช่วยตนเองไม่ได้ไม่ใช่เพราะความบกพร่องของตัวเองเสมอไป แต่อาจเกี่ยวกับสังคมหรือสภาวะแวดล้อม เมื่อได้รับการแนะนำหรือช่วยเหลือเพียงเล็กน้อย ก็สามารถปฏิบัติหน้าที่ทางสังคมได้เช่นเดียวกับคนอื่น ๆ พระพุทธศาสนาถือว่า การช่วยเหลือกันเป็นการทำให้คนที่ไม่เหมาะสมกลายเป็นคนเหมาะสมขึ้นมาได้ พระพุทธศาสนาถือว่าความยากจนเป็นเพียงความทุกข์อย่างหนึ่งของบุคคลที่ยังมีความต้องการในสิ่งต่าง ๆ อยู่ แต่ไม่ถึงกับเป็นสิ่งที่ทำให้เขากลายเป็นคนไร้ค่าหมดเกียรติเมื่อใดที่เขา มีช่องทาง มีความขยันหมั่นเพียร เขาย่อมสามารถสร้างเนื้อสร้างตัวได้

หลักในการรักษาความลับ สังคมสงเคราะห์ไม่เปิดเผยกับบุคคลให้เปิดเผยเรื่องส่วนตัวที่ไม่เกี่ยวกับปัญหา เช่นเดียวกับพระพุทธศาสนาไม่สนใจเรื่องราวส่วนตัวของบุคคลถ้าไม่เกี่ยวข้องกับปัญหา แต่มุ่งความสนใจไปที่ตัวปัญหา สาเหตุ และวิธีร่วมมือกับผู้มีปัญหาเพื่อแก้ไขปัญหา ในสมัยพุทธกาล มีเรื่องบางเรื่องมีผู้ทูลถามพระพุทธเจ้าไม่ทรงตอบ

ส่วนในเรื่องการไม่เปิดเผยความลับของผู้มีปัญหานั้น ในพระวินัยก็มีบทบัญญัติปรับอาบัติแก่ภิกษุผู้เปิดเผยอาบัติของภิกษุแก่ภุคคฤหัสถ์โดยไม่ได้รับการแต่งตั้งจากสงฆ์

หลักการให้บุคคลตัดสินใจด้วยตนเอง พระพุทธศาสนาส่งเสริมการตัดสินใจว่าเป็นสิทธิเฉพาะตัวของแต่ละคน คนอื่นจะมายุ่งยัดใจแทนใครไม่ได้ พุทธภาษิตที่แสดงว่าทรงยอมรับว่าการตัดสินใจและการควบคุมชีวิตเป็นเรื่องเฉพาะตัวมีว่า

“ทำชั่วด้วยตนเอง ย่อมเศร้าหมองด้วยตนเอง ไม่ทำชั่วด้วยตนเองย่อมหมดจดด้วยตนเอง ความบริสุทธิ์ ความไม่บริสุทธิ์เป็นของเฉพาะตัว คนอื่นพึงชำระคนอื่นให้หมดจดหาได้ไม่”

หลักการให้บุคคลมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหหรือพัฒนาตนเอง สังคมสงเคราะห์ถือว่าการแก้ไขปัญหของบุคคลทำได้โดยให้เขารู้เหตุ รู้ผล แต่จะไม่ลงมือทำให้ พระพุทธศาสนาเองก็สอนว่าการแก้ปัญหใด ๆ จะต้องได้รับความร่วมมือและการเข้ามามีส่วนร่วมจากผู้มีปัญหเองหาไม่แล้วการแก้ปัญหานั้น ๆ ก็ไร้ผล พระพุทธเจ้าทรงเป็นนักประชาธิปไตย ในสมัยของพระองค์ก็ทรงแก้ปัญหให้ผู้ที่มิมีปัญหาโดยให้ผู้มีปัญหามีส่วนร่วมเสมอมา

บทบาทของพระสงฆ์ด้านสังคมสงเคราะห์

หน้าที่ทางสังคมของพระสงฆ์เกิดจากองค์ประกอบ 3 ประการคือ

1. การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์เริ่มต้องเกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ในเรื่องปัจจัย 4
2. สภาวะและเหตุการณ์ในสังคม เรียกร้องต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น
3. คุณธรรม เมตตาธรรม กรุณาธรรม ของพระสงฆ์ที่ต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์

บทบาททางสังคมที่พระสงฆ์ทำได้ดีที่สุด คือ บทบาทด้านการศึกษา การสาธารณสุข การพัฒนาจิตใจประชาชน การสงเคราะห์ทางจิต และการพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งทั้งหมดนี้หากพิจารณาถึงจุดมุ่งหมายว่าทำไปเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหา เพื่อแก้ไขปัญหามือเกิดขึ้นแล้ว และเพื่อการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ก็คือการสังคมสงเคราะห์นั่นเอง

บทบาทด้านการศึกษา วัดให้สถานที่เป็นโรงเรียนและอาคารเรียนพระเป็นผู้สอนและอบรมเยาวชนให้รู้หนังสือ ให้เป็นผู้มีศีลธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคม อนุเคราะห์การจัดตั้งโรงเรียนสอนเด็กก่อนวัยเรียน ชักชวนชาวบ้านให้สนับสนุน ด้านทุนการศึกษาและอุปกรณ์การเรียน

บทบาทด้านการแพทย์และสาธารณสุข พระสงฆ์ทั้งในอดีตและปัจจุบันให้การรักษาพยาบาลแก่ชาวบ้านในทุกระดับความเจ็บไข้ โรคบางโรคหายด้วยแรงศรัทธาที่ผู้ป่วยมีต่อพระ

บทบาทด้านการพัฒนาจิตใจ พระสงฆ์ให้ธรรมทานแก่ประชาชน จิตใจที่พัฒนาแล้วจะไม่วุ่นวายจะเข้าใจในความหมายของคำว่า “ธรรมย่อมคุ้มครองผู้ประพฤติธรรม” นอกจากนั้นการสอนปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานก็สามารถช่วยให้เกิดความสุขสงบทางจิตใจได้มาก

บทบาทด้านการสงเคราะห์ทางจิต ด้านนี้พระสงฆ์มีบทบาทมากและมีส่วนช่วยสุขภาพจิตของประชาชนได้มาก ดังที่ท่านเจ้าพระคุณพระศรีวิสุทธิโมฬีได้กล่าวว่างานสังคมสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ทำได้โดยตรงคืองานสงเคราะห์ทางจิตใจเป็นหลักอาจถือได้ว่าพระสงฆ์เป็นนักสังคมสงเคราะห์จิตเวช

จากการศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในงานสังคมสงเคราะห์จิตเวช พบว่าพระสงฆ์ในวัดที่มีการเจริญวิปัสสนากรรมฐานถึงร้อยละ 82.20 ทำหน้าที่ด้านนี้ ส่วนใหญ่ให้คำปรึกษาโดยใช้หลักธรรม ที่น่าสนใจคือร้อยละ 71.28 ของพระสงฆ์ให้การสงเคราะห์ทางจิตมีการติดต่อกับนักสังคมสงเคราะห์ แสดงว่าพระสงฆ์ท่านทันสมัย โดยได้ส่งต่อผู้รับความช่วยเหลือที่เจ็บป่วยเกินขอบเขตที่สงฆ์จะให้การบำบัดได้ไปให้นักสังคมสงเคราะห์ และมีการติดตามผลว่าได้รับการช่วยเหลืออย่างไร หรือไม่ด้วย

บทบาทด้านการพัฒนาท้องถิ่น ในชนบทพระสงฆ์มีบทบาทมากในฐานะผู้นำด้านการเสนอความคิดริเริ่ม และระดมความร่วมมือของชาวบ้านในการพัฒนาต่าง ๆ พระเป็นผู้นำในชุมชน งานพัฒนาต่าง ๆ ต้องอาศัยวัดและพระสงฆ์

สรุปว่า พระสงฆ์มีบทบาทเป็นอันมากในด้านสังคมสงเคราะห์ มีการวิจัยระดับปริญญาโทที่พบว่าพระสงฆ์ประสงค์จะมีบทบาทในการพัฒนาสังคมเพิ่มขึ้น และท่านคิดว่าท่านมีความพร้อม ประชาชนเองหรือแม้แต่รัฐบาลก็ต้อนรับบทบาทนี้ของพระสงฆ์ และพระสงฆ์ก็สามารถประยุกต์ใช้หลักธรรมของพระพุทธศาสนาในการสงเคราะห์ได้เป็นอย่างดี

ประเด็นจึงไม่ได้อยู่ที่ว่า ควรส่งเสริมให้พระสงฆ์มีบทบาทเพิ่มขึ้นทางด้านสังคมสงเคราะห์หรือไม่ แต่อยู่ที่ว่าควรจะสนับสนุนพระสงฆ์ให้มีบทบาทที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมมากขึ้นอย่างไร

ในประเด็นข้างต้น ผู้เขียนมีข้อเสนอ ดังนี้คือ

1. เนื่องจากสังคมเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การสังคมสงเคราะห์ได้ขยายขอบเขตและมีระเบียบแบบแผนมากขึ้นตามการเปลี่ยนแปลง พระสงฆ์ในยุคปัจจุบันเป็นผู้สนใจใฝ่หาความรู้อยู่แล้ว จะเป็นการดีหากท่านจะได้หาความรู้เพิ่มเติมในวิชาการสมัยใหม่ที่สามารถจะนำมาใช้รองรับหรือเสริมหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเช่นความรู้ทางจิตวิทยา สังคมวิทยา การแพทย์ การเกษตร หรือหลักวิชาการสังคมสงเคราะห์ ซึ่งความจริงอาจเป็นความรู้ที่ท่านรู้อยู่แล้วและเคยใช้แนะนำชาวบ้านมาแล้วด้วย เพียงแต่ศึกษาเพิ่มเติมให้เป็นกระบวนการเท่านั้น

2. พระสงฆ์ควรเน้นบทบาทการสงเคราะห์ทางจิตใจเป็นหลัก และอาจหาทางสงเคราะห์นอกวัด เช่นออกเยี่ยมให้กำลังใจคนเจ็บป่วยตามโรงพยาบาล หรือตามสถานที่ที่เหมาะสมอาจเป็นตามสถานกักกันคุกตะราง ผู้ป่วยใกล้จะตาย หรือนักโทษรอการประหาร เมื่อเห็นพระก็จะอบอุ่นใจ อนึ่ง ในการที่จะส่งเสริมให้ประชาชนเข้าหาวัดเพื่อสงบจิตใจ ทางวัดเองอาจต้องปรับปรุงบริเวณวัดให้สะอาดร่มเย็นดึงดูดให้ประชาชนไปใช้สถานที่

3. สถาบันสงฆ์ควรเป็นผู้ริเริ่มโครงการต่าง ๆ ให้พระสงฆ์ได้มีโอกาสเพิ่มพูนบทบาทในการสงเคราะห์และการพัฒนามากขึ้น แม้สถาบันของฆราวาสก็ควรอาราธนาพระสงฆ์ให้เข้าร่วมในกิจกรรมสงเคราะห์และพัฒนาต่าง ๆ จะเป็นทางหนึ่งที่ทำให้ศาสนิกชนและคนทั่วไปเพิ่มความเคารพศรัทธาในพระสงฆ์มากยิ่งขึ้น

พระสงฆ์ “นักสังคมสงเคราะห์ดีเด่น”

ผู้เขียนขอจบบทความเรื่อง “พระพุทธศาสนากับการสังคมสงเคราะห์” ด้วยการกล่าวถึงผลงานด้าน

สังคมสงเคราะห์ของพระสงฆ์ 2 รูปที่ได้เจริญรอยตามพุทธปฏิบัติในการสังคมสงเคราะห์กันได้รับการประกาศเกียรติคุณเป็นนักสังคมสงเคราะห์ดีเด่น โดยมูลนิธิศาสตราจารย์ปารณ์ อังศุสิงห์

องค์แรกคือ พระเทพกวี สมัยที่ยังดำรงสมณศักดิ์เป็นพระราชวินยาภรณ์เจ้าอาวาสวัดป่าดาราภิรมย์ อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้รับประกาศเกียรติคุณเป็นนักสังคมสงเคราะห์ดีเด่นประจำปี 2524 สาขาสังคมสงเคราะห์อาสาสมัครฝ่ายกิจการศาสนา ผลงานของท่านคือ การตั้งมูลนิธิให้การอุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่เยาวชนที่ยากจน จัดตั้งมูลนิธิพัฒนาชนบทเพื่อยกฐานะความเป็นอยู่ของประชาชนด้านสุขภาพอนามัยและการอาชีพ เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งธนาคารควาย และธนาคารข้าวท่านเป็นพระนักพัฒนาโดยแท้

พระสงฆ์นักสังคมสงเคราะห์ดีเด่นอีกองค์หนึ่งคือ พระครูภาวนาวิสุทธิเจ้าอาวาสวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ได้รับการประกาศเกียรติคุณโดยมูลนิธิ ศาสตราจารย์ ปกรณ์ อังศุสิงห์ เป็นนักสังคมสงเคราะห์ดีเด่นประจำปี 2526 ท่านมีบทบาทเด่นในด้านการพัฒนาเยาวชน และพัฒนาจิตใจของประชาชน มีชื่อเสียงในการอบรมเผยแผ่ธรรมะทั้งในวัดและรับอาราธนาไปในที่ต่าง ๆ วันพระมีผู้มาฟังธรรม และรับการสอนวิปัสสนาเป็นจำนวนมาก มีผู้ประสบความสำเร็จในชีวิตจากการเผยแผ่ธรรมะของท่านเป็นจำนวนมาก

สังคมหวังที่จะเห็นพระสงฆ์มีบทบาททางสังคมสงเคราะห์ในลักษณะที่เป็นการพัฒนามากขึ้น และเชื่อว่าพระสงฆ์จะประสบความสำเร็จในด้านนี้ เนื่องจากประชาชนมีความเลื่อมใสศรัทธาเป็นทุนอยู่เดิม หากเป็นเช่นนี้ได้ หลักธรรมของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นอภิลักขิต ย่อมได้รับการนำมาปรับใช้เป็นประโยชน์แก่การสังคมสงเคราะห์สมกับพุทธปณิธานของพระพุทธองค์

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. 2500. *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย*. เล่มที่ 15, 16, 25, 38 และ 46. กรุงเทพฯ ๑ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- พุทธทาสภิกขุ. 2511. *พุทธประวัติสำหรับนักศึกษา*. กรุงเทพฯ ๑ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดสื่อการค้า.
- พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ร่วมกับสยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์. 2512. “พุทธศาสนากับสังคมไทยปัจจุบัน”. *บันทึกการสัมมนา*. 9 – 11 สิงหาคม.
- สุทธิพงศ์ ดันตยาพิศาลสุทธิ. 2514. “ความสัมพันธ์ระหว่างหลักพระพุทธศาสนากับปรัชญาพื้นฐานของงานสังคมสงเคราะห์”. *วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต*. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ ๑.
- เจียมพงษ์ วงศ์ธรรม. 2522. “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม”. *วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต*. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ ๑.
- ส. ศิวรักษ์. 2526. *พุทธศาสนากับการสร้างสรรค์สังคมใหม่*. กรุงเทพฯ ๑ : บริษัทพลพินิจการพิมพ์จำกัด.
- นวรรณ์ สุวรรณพ้อง. 2524. การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ไทยกับงานสังคมสงเคราะห์จิตเวช : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดที่มีสำนักสมถะวิปัสสนากรรมฐาน ในเขตกรุงเทพมหานคร. *วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต*. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ ๑.